

DOBŘE MRAVY A DOBRÁ VÍRA PŘI UZAVÍRÁNÍ DISTANČNÍCH SMLUV - VYBRANÉ PROBLÉMY

MILOSLAV HRDLIČKA

Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Brno, Česká republika

Abstract in original language

Dobré mravy a dobrá víra patří k základním zásadám soukromého práva. Jedná se o instituty, které svými kořeny sahají až do dob římského práva a jejich role je nezastupitelná i v dnešní době. Tento příspěvek se bude zabývat problematikou uplatnění těchto institutů v případech distančního uzavírání smluv. Elektronické uzavírání smluv je problematikou novou a vyvstávají tedy otázky, zda a s jakými specifiky se uplatní dobré mravy a dobrá víra i v případech distančních smluv.

Key words in original language

Elektronická kontraktace, distanční smlouva, dobré mravy, dobrá víra.

Abstract

Good manners and good faith are the fundamental principles of the private law. This contribution will address the applicability of these principles in the distance contracts. New issue of electronic contracting raises also questions of the relevance of the principles of good manners and good faith in the distance contracts. Aim of this contribution is to explore the specifics of possible applicability of these principles in the process of the distance contracting.

Key words

Electronic contracting, distance contract, good manners, good faith.

1. ÚVOD

S pojmem dobrých mravů a dobré víry se lze v právním prostředí setkat velice často. Není ale již pravidlem, že by se oba pojmy využívaly správně a především je možné najít různé přístupy k těmto institutům. Hledání nějaké obecně použitelné definice je nevděčným a dovolím si na tomto místě tvrdit i jen velice těžko představitelným úkolem. Jedná se o instituty, které jsou úzce spjaty s kategoriemi jako morálka a mrav. Jejich vymezení představuje značný problém. Důvodů pro toto konstatování je hned několik. Na prvním místě bych chtěl uvést to, že význam těchto pojmů se mění v průběhu různých časových období. Oba pojmy znalo již římské právo. Je ale zřejmé, že v dnešní době a za současného stupně vývoje společnosti bude přístup k těmto pojmům poněkud odlišný. Za další důvod je možné podle mého názoru považovat především to, že tyto instituty dopadají na celou řadu často naprosto rozdílných situací, kdy je možné považovat za velice složité, pokusit se o generalizaci základních aspektů do jedné všeobecné definice.

Cílem tohoto článku nebude snaha o nalezení definice těchto pojmů, ale příspěvek bude zaměřen na konkrétní uplatnění těchto institutů v případech distančních elektronických spotřebitelských smluv.

2. KRÁTCE K POJMU DOBRÉ MRAVY A ELEKTRONICKÁ DISTANČNÍ SMLOUVA

I přes výše uvedené je třeba se krátce pozastavit u obou klíčových pojmů. Je nutné uvést alespoň několik poznámek důležitých pro další výklad provedený v tomto příspěvku.

V teorii i praxi je možné nalézt mnoho přístupů a pokusů o definici institutu dobrých mravů. Jedním dechem je nutné dodat, že se jedná především o dílčí pokusy vymezit dobré mravy v kontextu konkrétního případu (jedná se především o přístup k těmto pojmům ze strany soudní judikatury). Tyto různé přístupy mnohdy vyplývají z postavení a povahy subjektu, který výklad daných pojmů provádí.

Při hledání možností, jak se přiblížit k vymezení těchto pojmů, je nutné podle mého názoru na prvním místě zabrousit do textu některého z právních předpisů. Text zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů (jako "základního kodexu soukromého práva") neobsahuje definici tohoto pojmu. Zákonodárce se takovéto definici vyhnul a v textu zákona se omezuje pouze na odkaz na dobré mravy hned v několika ustanoveních.¹ Návrh nového občanského zákoníku v tomto směru prakticky nic zásadně nemění.² Ani při hledání v jiných právních předpisech různé právní síly není možné nalézt žádnou obecnou definici. Proč právě tento přístup? Odpovědí na tuto otázku je podle mého názoru možné hledat v samotné podstatě těchto institutů a jejich roli v právu jako takovém.³

Oběma instituty se zabývají i mnozí autoři odborné literatury⁴. Plně se ztotožňuji s názorem, kdy dobré mravy jsou charakterizovány jako

¹ K nejdůležitějším patří zejména ustanovení § 3 a § 39 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku ve znění pozdějších předpisů. Pojem dobrých mravů najdeme i v jiných ustanoveních. Vzhledem k zaměření tohoto příspěvku je ale nutné upozornit právě na ustanovení výše uvedená.

² Viz. ustanovení § 1 a § 2 Návrhu nového občanského zákoníku, jehož aktuální verze je dostupná z: http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/2011/Navrh_zakona_s_obsahem_04052011_final.pdf

³ Blíže viz např.: Hulva, T.: Ochrana spotřebitele, Praha: ASPI, 2004, 451s., ISBN 8073570645 nebo Hurdík, J., Lavický, P.: Systém zásad soukromého práva, Brno: Masarykova univerzita, 2010, 197 s., ISBN 9788021050631

⁴ Např. Salač, J.: Rozpor s dobrými mravy a jeho následky v civilním právu, Praha: C. H. Beck, 2004, 320 s., ISBN 8071799149 nebo z novější literatury opět Hurdík, J., Lavický, P.: Systém zásad soukromého práva, Brno: Masarykova univerzita, 2010, 197 s., ISBN 9788021050631

nedefinovatelný pojem.⁵ Podle mého názoru je tento přístup správný a jakýkoliv pokus o definici tohoto pojmu by vedl k omezení možnosti využití tohoto institutu v našem právním řádu.

Dále je třeba zmínit přístup k tomuto pojmu ze strany soudů. Judikatura k této oblasti je poměrně bohatá. Při bližším seznámení se s konkrétními rozhodnutími je nutné souhlasit s konstatováním, že přístup k pojmu dobrých mravů není zcela ustálen⁶. Typická je i roztržitost, kdy se s institutem dobrých mravů pracuje při zkoumání mnoha odlišných případů.

Klíčovým pojmem prolínajícím se celým tímto příspěvkem je i elektronická distanční smlouva. Tento pojem je poměrně nový, ale v odborné literatuře⁷ i praxi již v podstatě ustálený a obecně přijímaný. Pro seznámení se s tímto pojmem je možné odkázat právě na výše uvedenou odbornou literaturu. V tomto příspěvku bude pojednáno o elektronických spotřebitelských distančních smlouvách uzavíraných prostřednictvím internetu.

3. DOBRÉ MRAVY PŘI UZAVÍRÁNÍ DISTANČNÍCH SMLUV

Základní otázkou, kterou je třeba se zabývat hned na prvním místě, je, zda vůbec se vztahuje institut dobrých mravů i na tyto do jisté míry specifické právní vztahy (vznikající při elektronickém uzavírání smluv). Jak již bylo naznačeno výše, elektronické uzavírání smluv je poměrně novým jevem. To ovšem podle mého názoru rozhodně nevyklučuje použití institutu dobrých mravů. Je tedy nutné vypořádat se jednak s problematikou, zda vůbec se institut dobrých mravů uplatní při elektronické kontraktaci a pokud ano, s jakými specifiky. Podle mého názoru je institut dobrých mravů použitelný i pro elektronicky uzavřené distanční smlouvy.

Jako odůvodnění výše uvedeného názoru je nutné poznamenat především to, že podle § 3 odst. 1 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů (dále jen "občanský zákoník"), kde je stanoveno, že výkon práv a povinností z občanskoprávních vztahů nesmí být v rozporu s dobrými mravy⁸. Není přitom pochyb o tom, že i právní vztahy vznikající na základě elektronicky uzavírané smlouvy je možné subsumovat do množiny občanskoprávních vztahů (pokud jsou splněny i další předpoklady - např. povaha subjektů uzavírajících konkrétní smlouvu, atd.). Jako u všech

⁵ Hurdík, J., Lavický, P.: *Systém zásad soukromého práva*, Brno: Masarykova univerzita, 2010, 197 s., ISBN 9788021050631

⁶ Hurdík, J., Lavický, P.: *Systém zásad soukromého práva*, Brno: Masarykova univerzita, 2010, 197 s., ISBN 9788021050631

⁷ Blíže např. Fiala, J., Kindl, M. a kol.: *Občanský zákoník: komentář I. díl. (§ 1 až 487)*, Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, 866 s., ISBN 9788073573959

⁸ Viz. úplné znění ustanovení § 3 občanského zákoníku.

občanskoprávních vztahů, musí se i jejich účastníci tedy obecně chovat v souladu s dobrými mravy.

Dobré mravy se podle mého názoru uplatní i v případech elektronické kontraktace. Dalšími otázkami, které vyvstávají, je zejména to, v jakých konkrétních případech při elektronické kontraktaci je využití korektivu dobrých mravů myslitelné a žádoucí. Bude toto uplatnění v nějakém směru specifické s ohledem na poměrně zvláštní povahu elektronického uzavírání smluv? Veškeré tyto otázky je třeba blíže diskutovat.

Jak již bylo naznačeno výše, bude další výklad tohoto příspěvku prezentován především v souvislosti se spotřebitelskými smlouvami uzavíranými jako smlouvy elektronické. Důvodem pro toto zúžení je především to, že v praxi velká část elektronických distančních smluv jsou právě smlouvy spotřebitelské.

Elektronické distanční smlouvy spotřebitelské jsou upraveny v občanském zákoníku především v ustanoveních § 53 a následujících. Jedná se o speciální právní úpravu, která zahrnuje hned několik zvláštních nároků, které může využít spotřebitel. Na druhé straně je zde obsažena řada povinností především pro dodavatele. Tato právní úprava má původ v právu evropském⁹ a jednoznačně v ní můžeme spatřovat jednu z tendencí současného civilního práva - ochranu slabší smluvní strany (v tomto případě spotřebitele).¹⁰

4. KONKRÉTNÍ PROJEVY INSTITUTU DOBRÝCH MRAVŮ V PŘÍPÁDECH ELEKTRONICKY UZAVÍRANÝCH SPOTŘEBITELSKÝCH SMLUV

Spotřebitelé uzavírají elektronické smlouvy velice často. Jednají ale vždy při uzavírání elektronických smluv v souladu s dobrými mravy?

V praxi je v dnešní době poměrně častým jevem to, kdy spotřebitelé si vyberou z velké nabídky prezentované v prostředí internetu nějaký konkrétní výrobek. Tento výrobek je ale možné objednat hned od několika subjektů (dodavatelů). Typické pro elektronickou kontraktaci je to, že takovýto výběr (hned od několika dodavatelů) může spotřebitel provést během velmi krátkého časového úseku a bez nutnosti navštěvovat nějaké vzdálené provozovny dodavatelů. Běžné proto je, že spotřebitel porovná zboží od různých subjektů z celé České republiky¹¹. Potom ale nenásleduje

⁹ Srovnej ustanovení § 51a občanského zákoníku.

¹⁰ Blíže viz např. Selucká, M.: Ochrana spotřebitele v soukromém právu, Praha: C. H. Beck, 2008, 134 s., ISBN 9788074000379

¹¹ Pro dnešní dobu je typické i to, že si spotřebitel vybere požadované zboží od některého dodavatele ze zahraničí. Tato problematika je též velice složitá, ale není předmětem

vždy vybrání jen jedné nabídky a uzavření elektronické smlouvy. Spotřebitel v některých případech postupuje tak, že si objedná daný výrobek hned od několika dodavatelů současně a uzavře hned několik elektronických smluv o prakticky stejném obsahu. Způsob vyzvednutí zboží je nejčastěji uskutečněn prostřednictvím nějakého doručovatele zásilek (Česká pošta, s.p., nebo ještě častěji některý z poskytovatelů expresní přepravy zásilek) a zaplacení kupní ceny je uskutečněno formou dobírky, popřípadě při převzetí zboží kupujícím. A zde přichází zásadní okamžik - spotřebitel přebere a zaplatí výrobek, který mu dojde nejdříve. Ostatní výrobky, které mu jsou doručeny později, odmítne nejčastěji převzít a jejich dodání ignoruje.

V předcházejícím odstavci byl nastíněn faktický stav, který se v praxi vyskytuje. Nyní k dané situaci z pohledu současné právní úpravy. U elektronické kontraktace je nutné v první řadě určit okamžik, kdy vznikne elektronická smlouva. V textu žádného právního předpisu není tento okamžik stanoven. Proto je podle mého názoru nutné zabrousit do odborné literatury a popřípadě i judikatury. Zejména judikatura může v tomto směru poskytnout důležitá vodítka. V České republice nenajdeme mnoho rozhodnutí zabývajících se danou problematikou. Jako jedno z mála je možné uvést rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30.10.2009, sp. zn. 33 Cdo 3210/2007¹². Zde nejvyšší soud dovozuje, že elektronická smlouva nevzniká samotným vyplněním formuláře umístěného na nějaké www stránce, protože nevyhovuje adresnosti návrhu na uzavření smlouvy (obsaženého v ustanovení § 43a občanského zákoníku). Toto vyplnění je podle názoru Nejvyššího soudu ČR pouze jakýmsi impulzem ze strany spotřebitele, ve kterém sdělí dodavateli své osobní údaje a vůbec zájem o uzavření konkrétní smlouvy. Dodavatel by pak měl zaslat spotřebiteli dostatečně určitý návrh, na jehož základě může vzniknout elektronická spotřebitelská distanční smlouva.

Elektronická smlouva mezi spotřebitelem a dodavatelem tedy samozřejmě může platně vzniknout v českém právním prostředí. Ve shora nastíněném případě uzavře spotřebitel hned několik elektronických distančních spotřebitelských smluv. Každý dodavatel poté poskytne plnění v souladu s uzavřenou smlouvou a podle mého názoru očekává, že spotřebitel skutečně chce smlouvu dodržet a převzít předmět koupě a zaplatit za něj kupní cenu. Spotřebitel toto ale neučiní. Na základě jakého ustanovení se spotřebitel takto zachová? Jedná se právě o speciální úpravu možnosti spotřebitele odstoupit od elektronicky uzavřené distanční smlouvy obecně ve lhůtě 14 dnů od převzetí plnění obsaženou v ustanovení § 53 odst. 7 občanského

výkladu tohoto příspěvku. Těmito otázkami se zabývá především mezinárodní právo soukromé.

¹² Plný text rozhodnutí dostupný z: http://www.nsoud.cz/JudikaturaNS_new/judikatura_prevedena2.nsf/WebSearch/305808CA49F174CC12576C500592AAF?openDocument

zákoníku. Text tohoto ustanovení ovšem jednoznačně spojuje začátek běhu této lhůty s okamžikem převzetí plnění. V modelovém případě uvedeném výše ale spotřebitel nepřevzme vůbec zboží. Může tedy spotřebitel takto postupovat? Text občanského zákoníku ani jiného právního předpisu se touto problematikou nezabývá. Bližší úpravu nenajdeme ani na poli práva evropského. Tuto otázku se snaží překlenout autoři pomocí výkladu daného ustanovení. Osobně si myslím, že nejhodnější je přístup prezentovaný v odborné literatuře¹³.

Otázkou, která nutně vyvstává v souvislosti s výše uvedeným, je, zda je toto chování spotřebitele v souladu s dobrými mravy. Spotřebitel od začátku kontraktačního procesu vystupuje s úmyslem odstoupit od smlouvy a nepřevzít dané zboží. Na druhou stranu bude spotřebitel argumentovat právě ustanovením § 53 odst. 7 občanského zákoníku, kde je právě možnost odstoupení od smlouvy obsažena.¹⁴ Problémem zůstává, jaký praktický dopad na tyto situace by mělo, kdyby bylo uznáno, že takovéto jednání by bylo v rozporu s dobrými mravy a tedy i právní úkon by byl absolutně neplatný podle ustanovení § 39 občanského zákoníku. Na žádnou z těchto otázek není podle mého názoru možné jednoznačně odpovědět.

Dále je třeba zmínit i tuto situaci z pohledu dodavatele. Dodavatel odešle zboží v souladu s podmínkami stanovenými smlouvou. Již s tímto odesláním mu vznikají náklady. Zde je třeba zmínit, že občanský zákoník v ustanovení § 53 odst. 10 stanovuje, že využije-li spotřebitel právo na odstoupení od smlouvy podle ustanovení § 53 odst. 7 občanského zákoníku, má dodavatel právo požadovat pouze skutečně vynaložené náklady spojené s vrácením zboží.¹⁵ Důraz by měl být kladen především na pojem skutečně vynaložených nákladů. V souladu s názorem prezentovaným v odborné literatuře¹⁶ je možné konstatovat, že by se mělo jednat o opravdu vynaložené náklady, které vznikly dodavateli v konkrétním případě. Z toho také plyne, že tyto náklady budou nejspíše v každém konkrétním případě jiné. Spotřebitel by měl poté platit jen tyto konkrétní náklady. Dále je třeba připomenout, že text zákona hovoří pouze o nákladech spojených s vrácením zboží. Proto není toto ustanovení aplikovatelné na náklady spojené s dodáním zboží. Tyto náklady jsou tedy v konečném důsledku placeny ze strany dodavatele. I pro velký a ekonomicky silný subjekt (dodavatele) mohou takto vzniklé náklady znamenat problémy, které mohou

¹³ Eliáš, K. a kol.: *Občanský zákoník: velký akademický komentář - 1. svazek § 1-487*, Praha: Linde, 2008, 1391 s., ISBN 9788072016877

¹⁴ Pokud se neztotožníme s výše uvedeným výkladovým přístupem k nepřevzetí zboží kupujícím, stále bude zachována tato lhůta pro odstoupení. Spotřebitel by ale musel zboží formálně převzít a poté využít svého práva odstoupit od smlouvy.

¹⁵ Ustanovení § 53 odst. 10 občanského zákoníku.

¹⁶ Eliáš, K. a kol.: *Občanský zákoník: velký akademický komentář - 1. svazek § 1-487*, Praha: Linde, 2008, 1391 s., ISBN 9788072016877

být značné, pokud by se o tyto případy jednalo ve značné míře. Dodavatel se ale proti těmto praktikám nemůže v podstatě žádným způsobem bránit. Možnost odstoupit od smlouvy je dána spotřebiteli kogentním ustanovením občanského zákoníku a dodavatel nemůže toto ustanovení žádným způsobem vyloučit.

5. ZÁVĚREČNÉ SHRNUÍ

Elektronické uzavírání smluv je dnes již naprosto běžným jevem. Právní vztahy vznikající na základě elektronické smlouvy, je možné podle mého názoru považovat za občanskoprávní vztahy. Právě proto platí i pro subjekty těchto vztahů obecně uznávaná zásada chovat se v souladu s dobrými mravy. I přes problematiku vymezení pojmu dobrých mravů vznikají v praxi při elektronickém uzavírání smluv situace, kdy je podle mého názoru možné konstatovat, že subjekty (velice často spotřebitelé) nejednají v souladu s dobrými mravy. Výše uvedené může vyvolat podle mého názoru zajímavou diskusi, kdy do jakési konfrontace se dostávají v daném případě dvě základní zásady soukromého práva. Na jedné straně stojí zásada ochrany slabší smluvní strany (spotřebitele) a na druhé straně chování spotřebitele, na které by bylo možné nahlížet jako na rozpor s dobrými mravy.

V tomto příspěvku byly zmíněny praktické situace, které v dnešní době nastávají. Je možné říci, že nejsou ještě masově rozšířené. Nicméně podle poznatků z praxe jsou i tak poměrně časté a způsobují dodavatelům řadu problémů. Pro menší subjekty může být výše uvedené jednání spotřebitelů z mého pohledu až likvidační. Do faktických nákladů, které vznikají dodavatelům, je nutné podle mého názoru započítat nejen samotnou finanční částku, která je placena za dodání věci kupujícím, ale i lidské zdroje a časové ztráty spojené s tímto jednáním. Otázkou zůstává, jak danou situaci řešit a jaké následky takové jednání spotřebitele může mít. V praxi jsem se setkal i s přístupem, kdy někteří dodavatelé odmítají posílat zboží konkrétním subjektům (vůbec neuzavřou danou kupní smlouvu), kteří již v minulosti v mnoha případech využili svého práva na odstoupení od smlouvy ve 14 denní lhůtě.

V úplném závěru bych chtěl podotknout, že tento příspěvek neměl vyznít proti ochraně spotřebitele. Ustanovení občanského zákoníku ve prospěch spotřebitele mají zcela jistě své opodstatnění a vzhledem k vývoji společnosti jsou jednoznačně žádoucí. Dodavatelé poměrně často jednají nepoctivě a snaží se zneužít svého postavení v neprospěch spotřebitele. Právě k zamezení těmto jevům a k potlačení negativních stránek spojených s elektronickou kontraktací (např. spotřebitel si nemůže vybrané zboží řádně fyzicky prohlédnout) jsou v občanském zákoníku (popřípadě jiných právních předpisech) obsažena ustanovení chránící spotřebitele. K těmto ustanovením by se ale mělo vždy přistupovat s ohledem na účel, kterého je třeba danými ustanoveními dosáhnout. Účelem těchto ustanovení ale rozhodně nebylo, aby byla využívána tak, jak je to popsáno v tomto

příspěvku. V souvislosti s výše uvedeným je také nutné jednoznačně konstatovat, že ustanovení chránící spotřebitele by neměla být zneužívána a spotřebitelé by se měli i v případech elektronického uzavírání smluv chovat v souladu s obecnou zásadou souladu výkonu práv a povinností z občanskoprávních vztahů v souladu s dobrými mravy, popřípadě i v souladu s dalšími zásadami občanského práva.

Literature:

- Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník: velký akademický komentář - 1. svazek § 1-487, Praha: Linde, 2008, 1391 s., ISBN 9788072016877
- Fiala, J., Kindl, M. a kol.: Občanský zákoník: komentář I. díl. (§ 1 až 487), Praha : Wolters Kluwer ČR, 2009, 866 s., ISBN 9788073573959
- Hulva, T.: Ochrana spotřebitele, Praha: ASPI, 2004, 451s., ISBN 8073570645
- Hurdík, J., Lavický, P.: Systém zásad soukromého práva, Brno: Masarykova univerzita, 2010, 197 s., ISBN 9788021050631
- Salač, J.: Rozpor s dobrými mravy a jeho následky v civilním právu, Praha: C. H. Beck, 2004, 320 s., ISBN 8071799149
- Selucká, M.: Ochrana spotřebitele v soukromém právu, Praha: C. H. Beck, 2008, 134 s., ISBN 9788074000379
- Stone, R.: The Modern Law of Contract, London: Routledge-Cavendish, 2009, 675 s., ISBN 9780415481366
- Švestka, J. a kol.: Občanský zákoník: komentář I. § 1 – 459, Praha: C. H. Beck, 2009, 1373 s., ISBN 9788074001086
- Tryzna, J.: Právní principy a právní argumentace: k vlivu právních principů na právní argumentaci při aplikaci práva, Praha: Auditorium, 2010, 332 s., ISBN 9788087284018
- K některým právním otázkám e-kontraktace. iPrávník [online]. Změněno 1.12.2004 [cit. 2011-05-10]. Dostupné z: http://www.ipravnik.cz/cz/clanky/ap_30/pd_4/txtexpresion_zm%C4%9Bn/a_rt_3799/detail.aspx
- Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30.10.2009, sp. zn. 33 Cdo 3210/2007

Contact – email

Miloslav.Hr@seznam.cz